

pregledni znanstveni članek

UDK 655(497.4 Maribor)"1918-1941"
prejeto: 19. 9. 2000

Dragan Potočnik

doc. dr. zgodovinskih znanosti, Pedagoška fakulteta Maribor, Oddelek za zgodovino, Koroška c. 160, SI-2000 Maribor

Založniška dejavnost in pregled mariborskih časnikov in časopisja v obdobju med svetovnima vojnama

IZVLEČEK

Po letu 1918 je postala grafična industrija čisto slovenska in je dosegla v obdobju med svetovnima vojnama velik razmah. V tem času je v Mariboru delovalo več tiskarn, ki so pripadale politično opredeljenim grupacijam. Najpomembnejše so bile: Mariborska tiskarna, Cirilova tiskarna, ki je delovala od leta 1885, in Ljudska tiskarna. Po prvi svetovni vojni so se pojavili tudi številni novi časniki. Mariborčani so največ segali po liberalnem Taboru (od leta 1927 Mariborski večernik Jutra in od leta 1938 Večernik), katoliškem Slovenskem gospodarju, Slovincu, Straži itd. Po prevratu leta 1918 je v Mariboru izhajalo delavsko časopisje, več gospodarsko političnih tednikov, humorističnih listov ter revij. Nemška manjšina v mestu je segala po časopisu Marburger Zeitung (od leta 1929 Mariborer Zeitung), do leta 1936 pa tudi po socialističnem tedniku Volksstimme.

KLJUČNE BESEDE

Maribor, založništvo, tiskarne, časniki, časopisi

SUMMARY

THE PUBLISHING ACTIVITY AND A REVIEW OF THE MARIBOR JOURNALS AND NEWSPAPERS BETWEEN THE TWO WORLD WARS

After the year 1918 the graphic industry became entirely Slovene and reached a full swing in the period between the two World Wars. At that time there were in Maribor many printing houses that belonged to politically defined groupations. The most important were: Mariborska tiskarna, Cirilova tiskarna (in work since 1885) and Ljudska tiskarna. Numerous new papers appeared after World War I. Among residents of Maribor the most popular were the liberal Tabor (from 1927 Mariborski večernik of Jutra and from 1938 Večernik), the Catholic Slovenski gospodar, Slovenec, Straža etc. After the overthrow in 1918 workers' newspapers, more economic-political weeklies, comic papers and magazines were being published in Maribor. The German minority in Maribor read the Marburger Zeitung (from 1929 Mariborer Zeitung), and until 1936 as well the socialist weekly Volksstimme.

KEY WORDS

Maribor, Publishing, Printing Houses, Magazines, Newspapers

Založniška dejavnost v Mariboru pred prvo svetovno vojno

Maribor je dobil prvo tiskarno l. 1795, ko se je v mesto s Ptuja priselil tiskar Franc Anton Schütz. Leta 1807 je prvič natisnil knjigo v slovenščini – Leopolda Volkmerja Hvalo kmetizhkega stana ino tobazhie trave. Tiskarna je nato prešla v last družine Janschitzev, ko je sledilo še nekaj slovenskih tiskov, med njimi Slomškovo Sveto opravilo, Drob-tinice, almanah mariborskih gimnazijcev Lada, Matije Preloga dramska besedila in Makrobiotiko. Leta 1867 so začeli tiskati Slovenski gospodar, naslednje leto še Slovenski narod. Zaradi vse bolj zaostrenih odnosov z Nemci (lastnik tiskarne Edvard Janschitz je bil nemškega političnega prepričanja), so se voditelji štajerskih Slovencev odločili, da bodo skušali ustanoviti lastno tiskarno. Tako je leta 1871 v Mariboru začela delati Narodna tiskarnica F. Skaze in drugov. Slovenske publikacije so tako tiskali v tej tiskarni, ki je že leta 1874 menjala lastnika. Kupil jo je Janko Pajk, ki jo je imel v lasti do leta 1879, ko je podjetje šlo na dražbo in ga je kupil celovski tiskar Janez Leon. Čeprav ni bil Slovenec, je tiskal tudi slovenske publikacije. Leta 1885 je tiskarna spet prešla v slovenske roke. Kupilo jo je Katoliško tiskovno društvo.¹ Tiskarna sv. Cirila, kot so jo v društvu poimenovali, je bila vse do leta 1941 pomemben gospodarski in kulturni dejavnik Slovencev na Štajerskem.

Že omenjena Janschitzeva tiskarna je leta 1882 prešla v roke dedičev, tiskarja Leopolda Kralika. Ob Kralikovi tiskrani je leta 1906 začela delovati še tiskarna Mostböck Josef & Co, leta 1909 pa še tretja nemška tiskarna Karla Rabitscha.²

Založniška dejavnost v Mariboru po l. 1918

Gospodarske in politične spremembe po letu 1918 so vplivale tudi na mariborsko industrijo, saj se je začela po prevratu gospodarska struktura spreminjati, vezi mesta z gospodarskimi središči nekdanje države pa so bile prekinjene. Maribor se je znašel na obrobju nove države. V gospodarstvu se je moral usmeriti proti jugovzhodu.

Čisto slovenska je postala grafična industrija, ki se je v obdobju med svetovnima vojnama na široko razmahnila. V tem času je v Mariboru delovalo več tiskarn, ki so pripadale politično opredeljenim grupacijam. Po prevratu je nemška Kra-

likova tiskarna skupaj s časnikom Marburger Zeitung prešla v slovenske roke.³ Jeseni 1919 jo je prevzela delniška družba Mariborska tiskarna, ki je oktobra istega leta kupila tudi tiskarno Karla Rabitscha. Leta 1920 je bila z občnim zborom delničarjev ustanovljena Mariborska tiskarna. Predsednik upravnega odbora je postal ruški tovarnar Hinko Pogačnik, ravnatelj pa je bil Stanko Detela. Tiskarna je delovala v Jurčičevi ulici, podružnica v Strossmayerjevi ulici (nekdanja Rabitscheva tiskarna) pa se je specializirala za litografijo. Osrednjim delavnicam v Jurčičevi ulici je bila leta 1921 priključena še knjigoveznica. Leta 1931 je bilo zaposlenih 62 tiskarskih, knjigoveških in pomožnih delavcev.⁴ Podjetje se je vse uspešneje razvijalo, zato so se v začetku leta 1938 preselili iz Jurčičeve ulice v novo poslopje v Kopaljski ulici (današnji Svetozarevski). Mariborski večernik Jutra je ob otvoritvi zapisal: "Sinoči je bila oficialna otvoritev novega poslopja Mariborske tiskarne v Kopaljski ulici. Tam, kjer je nekoč stal Scherbaumov mlin in se je pripravljala ljudem kruh, je vstala sedaj impozantna, krasna stavba, kjer je sedaj torišče duha, izražen v poslanstvu tiska in tiskane besede. Bil pa je to tudi praznik Maribora, saj je naše lepo obmejno mesto pridobilo s krasno in najmoderneje urejenim poslopljem novo postojanko, ki je vsemu mestu v ponos in kras. Maribor je lahko ponosen, da se nahaja na njegovem področju tiskarsko velepodjetje, ki nudi za oko učinkovito podobo in ki je med največjimi ter najsodobneje urejenimi v naši državi.

V jasno, logično ter globoko zajetih povdarkih je ravnatelj Mariborske tiskarne g. Stanko Detela proslavljal pomen modernizacije in spopolnitve Mariborske tiskarne, za kar gre zasluga iniciativni volji g. Hinka Pogačnika. G. ravnatelj Detela je v svojih nadaljnjih izvajanjih poveljeval delo, ki združuje v podjetju duševne in ročne delavce v čvrsti povezanosti in prelepi harmoniji. Potem, ko je g. inž. Pogačnik kot zastopnik svojega očeta, spregovoril tople zahvalne besede ter napil vsemu osebju in vsem sodelavcem ter sotrudnikom pri skupni gradnji in skupnemu delu, so še spregovorili zastopniki posameznih strok. Glavni urednik "Mariborer Zeitung" g. Udo Kasper je zanosno proslavljal velikopotezno zasnovo g. Hinka Pogačnika ter ravnatelja St. Detele, predstavnik grafičnega delavstva in zaupnik g. J. Perše je v izbranih, iskreno občutenih besedah dajal izraza veselju, ki ga ob tem dogodku čuti vse delavstvo Mariborske tiskarne, ki je globoko vdano ne samo vzvišeni ideji dela in skupnosti, ampak tudi svojemu šefu g. Hinku Pogačniku ter ravnatelju St. Deteli. V

¹ Katoliško tiskovno društvo v Mariboru je bilo ustanovljeno leta 1871, da bi skrbelo za tiskanje del v katoliškem duhu. Takrat je kupilo list Slovenski gospodar. Z nakupom Leonove tiskarne je uresničila načrt ustanovitve lastne tiskarne, kjer naj bi tiskali dela v katoliškem duhu.

² Bruno Hartman, Tiskarstvo v Mariboru, Maribor skozi stoletja (Razprave I.), Maribor 1991, str. 705-706.

³ Marburger Zeitung (MZ), 47, 23. IX. 1919, št. 218, str. 3.

⁴ Bruno Hartman, Tiskarstvo v Mariboru, Maribor skozi stoletja. Razprave I., str. 708.

istem smislu je spregovoril tudi zastopnik Zvezne organizacije grafičnih delavcev, podružnice Ljubljana, g. Duh. Tako je v znamenju najlepšega soglasja onega, ki delo daje, in onega, ki delo vrši, potekel ta snočnji praznik dela, borbe in uspehov, ki bo z zlatimi pismenkami ostal zabeležen v analih naše Mariborske tiskarne, ki obratuje že 145 let in kjer sta delovala naša prva žurnalista Josip Jurčič ter ob njem Anton Tomšič.⁵

Tiskarna je bila usposobljena za knjigotisk, litografijo s kamnotiskom, kartonažo, reklamni in plakaterski zavod ter založništvo časopisja, revij in knjig. Tako so med drugim tiskali liberalni Tabor, Marburger Zeitung, Časopis za zgodovino in narodopisje ter tudi nekaj knjig. Na višku razvoja je podjetje zaposlovalo okrog 150 ljudi.

Tiskarna sv. Cirila (Cirilova tiskarna), ki je bila pred I. svetovno vojno eden izmed najpomembnejših gospodarskih in kulturnih dejavnikov Slovencev na Štajerskem, se je po letu 1918 ukvarjala z zalaganjem, razmnoževanjem in distribucijo proizvodov. Prodajali so molitvenike, papir, pisarniške in šolske potrebščine. Opravljali so še grafične, tiskarske, litografske in knjigoveške dejavnosti.⁶ Tiskarna je leta 1924 ustanovila tudi prvo slovensko knjigarno v Mariboru. Nakupila pa je tudi več tiskarskih strojev. Le z modernizacijo tiskarne so lahko konkurirali drugim, tehnično bolje opremljenim mariborskim tiskarnam. To ji je uspevalo zlasti po letu 1927, ko je dobila tiskarna novo vodstvo in je še pred gospodarsko krizo nabavila najmoderneje stroje za knjigotisk, barvni tisk, stereotipijo in rotacijski tisk. Tiskarna je razpolagala z moderno opremljeno knjigoveznicjo, imela pa je tudi papirnice in knjigarne v Mariboru, na Ptuj in v Trbovljah.⁷

Tiskala je tiskovine za državno upravo, za gospodarska podjetja, verske institucije, knjige za svojo Cirilovo knjižnico (ta je obsegala vrsto prevodov in izvernih povesti. Izšlo je čez 130 zvezkov omenjene knjižnice), za Jugoslovansko knjigarno v Ljubljani in druge založnike. Ves čas svojega obstanka je tiskarna tiskala tednik Slovenski gospodar. Kasneje je tiskala tudi druge katoliško usmerjene periodične publikacije, kot Stražo, Vzajemnost, Gospodarski list, Nedeljo, Naš dom in s tem sodelovala pri verski in narodni vzgoji Slovencev. Leta 1939 je tiskarna založila in izdala pesniško zbirko Vide Tauferjeve Veje v vetru. Izdajala pa je tudi manj zahtevno, toda zelo brano literaturo, ta-

ko zbrana dela Karla Maya v slovenskem prevodu.

Leta 1919 so delavske organizacije kot delničarke kupile Mostböckovo tiskarno v Mariboru. Naslednje leto je bila ustanovljena delniška družba z imenom Ljudska tiskarna. Tudi to tiskarno so tehnično izpopolnjevali, še najbolj sredi tridesetih let.

Ljudska tiskarna je tiskala predvsem slovenski socialistični in marksistični tisk, tako glasilo Jugoslovanske socialnodemokratske stranke Naprej, Enakost, Delavsko politiko, Volksstimme, Naše zapiske, mesečnik Svoboda, neodvisno kmečko-delavsko glasilo Delo, knjižne izdaje Cankarjeve založbe in založbe Žena in dom, sama pa je izdala več knjig. Ljudska tiskarna je s svojimi izdajami in tiskom precej pripomogla k širjenju in utrjevanju socialistične miselnosti.

Poleg omenjenih je med vojnama delovalo še nekaj manjših tiskarskih podjetij. Tiskarna Hinka Saxa je od leta 1925 tiskala tiskovine, šolska poročila in brošure. Od leta 1924 je delovala tiskarska zadruga Umetniški zavod Ažbe, ki se je leta 1929 preimenovala v tiskarsko družbo Podravska tiskarna. Pod lastnikom Lojzetom Strašnikom se je razvila v večje podjetje z dvajsetimi delavci. Podravska tiskarna je tiskala večinoma uradne, gospodarske in trgovske tiskovine, brošure in nekaj periodičnih publikacij. Leta 1921 je Leon Slamič ustanovil litografsko delavnico, ki jo je kasneje odkupil trgovec Vilko Weixel. Z litografijo se je ukvarjalo tudi kartonažno podjetje Benčina in drug.

Tudi Nemci so zahtevali svojo tiskarno, kjer so želeli tiskati nemški dnevnik. O tem je poročevalec v Slovenskem gospodarju zapisal: "Odkar so postali nemški poslanci zavezniki Pašičeve vlade, so tudi postali po Sloveniji Nemci in nemškutarji silno drzni. To nemško drznost posebno občutimo v Mariboru. V svojih zahtevah se upajo celo tako daleč, da so prosili v Beograd za dovoljenje, da bodo lahko v Mariboru odprli svojo lastno tiskarno, kjer bodo tiskali en nemški dnevnik in najbrž za podeželsko nemškutarijo tudi kak slovenski list po vzgledu rajnega ptujskega "Štajerca". Pašičeva vlada jim bo skoro gotovo dala dovoljenje za tiskarno. Proti drznim nemškim zahtevam v Mariboru so se združile vse slovenske stranke in organizacije. Osnoval se je skupen odbor iz zastopnikov vseh slovenskih strank in ta odbor sklicuje 23. decembra skupno protestno zborovanje zoper drzne nemške zahteve. Somišljeniki, pridite na ta shod, zaklicati hočemo vladi in Nemcem glasno v obraz, da se v naši državi ne damo več tlačiti in zatirati od tistih Nemcev, ki so nas pod Avstrijo stiskali in tlačili."⁸ Tem zahtevam so se uprle slovenske stranke in organizacije.

⁵ Ob sinočnji oficialni otvoritvi novega poslopja Mariborske tiskarne, Mariborski večernik Jutra (MVJ), 12, 26. 1. 1938, št. 20, str. 2.

⁶ Škofijski arhiv (ŠA), škatla Tiskovno društvo in Cirilova tiskarna. Pravila Tiskarne sv. Cirila v Mariboru. Maribor, 17. IX. 1925.

⁷ Tiskarna danes in jutri, Slovenski gospodar (priloga), 69, 11. 9. 1935, str. 16.

⁸ Slovenski gospodar, 57, 20. 12. 1923, št. 53, str. 3.

List na ogled.

Izhaja
1. in 16. vsakega mesca
in velja s poštnino vred
in v Mariboru z pošiljanjem
na dom
za celo leto . . . 2 fl.
" pol " . . . 1 fl.
" 1/4 " . . . — fl. 50 k.
Brez poštnine in
pošiljanja 1 fl. 80 k.
Posamezni listi se dobijo
pri knjigarju Novaku na
velikem trgu za 8 k.

SLOVENSKI GOSPODAR.

Podučiven list za slovensko ljudstvo.

Poduk v gospodarstvu bogati deželci.

Naročnino sprejema vred-
ništvo v Mariboru.

Rokopisi se ne bodo nazaj
pošiljali, neplačani listi se
ne bodo prijemali.

Oznanila se prijemljejo,
plača za vrstico je 10 k.
in za kolek 30 k.

Štv. 1.

V Mariboru 16. januarja 1867.

Tečaj I.

Dragi rojaki!

Kdor se noče učiti, ostane nevednež. Nevednost pa je za človeka velika nesreča. To se posebej dokazovati menda ni treba, saj vsak dan vidimo, v ktere stiske in sitnobe spravi nevednost človeka. Kdor več zna, več velja in si lože opomaga. Ni pa še dosti, kar se kot otročički v šolah naučimo; tudi nam odraslim je vedno še poduka treba. Zmiraj se kaj novega iznajde, kar moramo vedeti, če nečemo zaostati za drugimi deželami in drugimi narodi. Mi Slovenci smo bistre glave, a kaj nam pomaga naša bistrost, če je ne rabimo nam in deželi na korist. Kar je za otroke šola, so odraslim dobri časniki in podučljive knjige. Obojih imamo dovolj. V Ljubljani, Celovcu, Gorici, Trstu izhajajo slovenski časniki in se na svetlo dajajo vsake vrste dobre knjige. Samo mi štajerski Slovenci, katerih nas je vendar čez 400.000 nimamo svojega časnika za naše ljudstvo, kteremu je gotovo

Zato so se pogovarjali slovenski rodoljubi ne štajerskega in skienolci izdavatelj podučivni list za slovensko ljudstvo

„Slovenski gospodar“

prizadeval si bode podučiti naše ljudstvo v domači, lahko razumljivi besedi o raznih gospodarskih prizadeval si bode podučiti naše ljudstvo v domači, lahko razumljivi besedi o raznih gospodarskih pa tudi v političnih in narodnih stvareh.

„Slovenski gospodar“ bode:

- 1) razlagal vse deželne in državne razmere, vselej z ozirom na slovenski narod;
- 2) prinesel naj boljše nauke in naj novejšo skušnjo o vino-sadjo — živino-reji in sploh vseh gospodarskih stvareh, ter tudi gospodinjam podal marsikteri dober svet;
- 3) bode, kot zvesti novičar v kratkih besedah povedal, kaj se je novega dogodilo doma po slovenskih deželah in drugod;
- 4) bo našim občinskim predstojnikom ali županom razložil občinsko postavo (Gemeindegeseztz), njih pravice in oblasti, ter v vsakem listu prinesel nekatere obrazke (Formularien), kako naj bi naši župani vredovali in pisali v domačem slovenskem jeziku;
- 5) naznjal bode dobre slov. knjige in časnike, da vedó bralci, kje in po kateri ceni jih dobiti;
- 6) povedal bode tudi včasih ktero za kratek čas;
- 7) končno bo v vsakem listu naznanjal ceno žita in drugih gospodarskih pridelkov.

Ali to ni dosta podučivnega blaga ino vse to če podati „slovenski gospodar“ za res malo ceno 50 krajc. za tri mesece!

Izhajal bode dva krat na mesec na veliki polpoli in veljal

za celo leto	2 fl.
„ pol leta	1 „
„ četrt „	— „ 50 krajc.

Naj se oglasi obilo naročnikov, in naj ne bo nobeden slovenski gospodar na spodnjem Štajerji, da bi si ne omissil svojega zvestega prijatla „slov. gospodarja“.

Naročnina naj se pošlje v Maribor podpisanemu.

Dr. Mat. Prelog.

Upoštevaajoč dejanske potrebe mesta je število tiskarn zadostovalo. Od obstoječih so tiskarne v Mariboru, ki so tiskale časopise in redne publikacije, izkoriščale svojo kapaciteto do 65%, ostale tiskarne, ki so bile vezane na sprotna naročila, pa so bile izkoriščene komaj 50%.⁹

Težišče slovenskega založništva med obema vojnama je bilo v Ljubljani. Tudi število naročnikov dnevnikov, tednikov, revij in periodičnih publikacij je bilo v Mariboru dosti nižje kot v Ljubljani. O tej primerjavi lahko preberemo v Mariborskem večerniku sledeče: "Svoječasno se je oglasil v "Večerniku" g. dr. M. Šnuderl z zelo utemeljeno konstatacijo, da je Maribor z ozirom na književno založništvo naše najbolj pasivno mesto. Še bolj so porazne številke naročnikov naših dnevnih listov, tednikov, revij in perijodičnih publikacij. Število naročnikov v Mariboru dosega komaj 10 do največ 30 odstotkov števila naročnikov v Ljubljani in v istem razmerju je tudi število naročnikov v mariborski oblasti napram onemu v manjši ljubljanski! Če sodimo kulturni nivo ljudstva po številu knjig in časopisov, katere kupuje, naroča in čita, potem bi mogli reči, da pada nivo Maribora in oblasti skoraj za 50% za nivojem Ljubljane in oblasti. In vendar ima mariborska oblast mnogo bolj razvito osnovno šolstvo kakor ljubljanska, več meščanskih šol. Kje tiči tu vzrok? V prvi vrsti je to nesorazmerno nižje stanje v našem mestu in v naši oblasti posledica nekdanjega avstrijskega potujčevanja. Nemškutarija, ki je pri nas gospodarsko najmočnejša, je za nas največji pasivum. Drugi pasivum je pa naša indolenta in naše nerazumevanje svojega poslanstva, nerazumevanje naše inteligence, kajti nikakor ni res, da bi se s pravilno kulturno akcijo ne dal dvigniti pri nas konzum slovenskih knjig in listov."¹⁰

Vzrokov je bilo gotovo več. Poleg ekonomskega avtor pravilno ugotavlja, da je porazno stanje posledica nekdanjega potujčevanja.

O Mariboru kot književnem in knjižnem centru pa lahko v istem časopisu preberemo sledeče: "In Maribor? Spal je dolgo nevzdramljeno spanje, v zadnjem času pa postaja vedno bolj agilni. Nima sicer nobene založniške družbe, podobne Mohorjevi, Vodnikovi itd. ali pa Modri ptici, Hramu in drugim, zato pa ima dve pridni založnici: Tiskovno založbo in Cirilovo knjigarno. Kvalitativno prednjači prva, kvantitativno pa druga, ki je ohr-

nila tudi v povojni dobi svoj poljudni značaj."¹¹

Kot že omenja poročevalec, je v Mariboru delovala Tiskovna založba, ki je bila ustanovljena leta 1925 na pobudo slovenskih književnikov. Ustanovitelji so si zadali nalogo nuditi Slovencem slovensko knjigo, zavedajoč se njenega vzgojnega pomena med širokimi plastmi ljudstva. Založba je izdala več del slovenskih avtorjev, med njimi Maistrovo Kitico mojih, Reharjeve Vipavske povesti, Šnuderlovega Človeka iz samote in Izgubljeno zemljo, Glaserjevo pesniško zbirko Čas kovač, Kovačičevega Tyrša in Schreinerja, Rakuševo Strojepisno šolo, priljubljenega mladinskega Malega risarja, Veliki adresar za mesto Maribor in široko okolico in druge.¹² Poleg leposlovja je založba izdajala še poljudne priročnike in gospodarske knjige.

Leta 1936 je vrzel v kulturnem življenju Maribora zapolnila književna založba pod imenom Piramida, ki si je zastavila širok program književnega delovanja. Izdajala je tudi mesečno revijo za politična, socialna in kulturna vprašanja. Toda revija je z deseto številko prenehala izhajati, delovanje založbe pa se je ustavilo pri tretji knjigi. Izven teh založb - če ne štejemo edicij Zgodovinskega in pa Muzejskega društva - je izšlo malo knjig.

Mariborsko založniško dejavnost so leta 1931 predstavili Študijska knjižnica, Zgodovinsko društvo in Banovinski arhiv. V veliki kazinski dvorani so pripravili razstavo mariborskih tiskov in slik, ki je pokazala slovensko kulturno udejstvovanje v Mariboru izraženo v tiskani besedi. V kronološki razvrstitvi so se pokazali slovenski mariborski tiski. Razstavljen je bil prvi letnik Slovenskega gospodarja iz leta 1867, prvi letnik Slovenskega naroda iz leta 1868, prvi leposlovni list v Mariboru Zora, pedagoška lista Slovenski učitelj in Popotnik in vrsta drugih. O razstavi lahko preberemo v Mariborskem večerniku Jutra sledeče: "Včeraj popoldne je v veliki kazinski dvorani bila otvorjena razstava, ki so jo o priliki profesorskega kongresa priredili "Študijska knjižnica", "Zgodovinsko društvo" in tukajšnji arhiv. Obiskovalec, ki stopi v dvorano, bo morda prvo pozornost obrnil k slikam, ki vise ob nasprotni steni. Naslikal jih je prof. Ivan Kos. Tudi ostali del razstave je povečini posvečen Mariboru: kaže nam slovensko kulturno udejstvovanje v Mariboru, v kolikor se je izrazilo in se izraža v tiskani besedi. Menda sploh prvič se je napravil tukaj poskus, da se zberejo in v kronološki razvrstitvi pokažejo slovenski mariborski tiski.

Na levi strani so v dolgi vrsti zbrani mariborski časniki in časopisi. Niso razstavljeni vsi, vendar jih

⁹ Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), fond Mestna občina Maribor (MOM), št. škatle 473, št. spisa 3144. Mestno poglavarstvo Maribor dopis Kraljevski banski upravi, Maribor 23. II. 1940.

¹⁰ Potreba kulturne akcije. MVJ 3, 11. IV. 1929, št. 82., str. 2. Dušan Moravec, Novi tokovi v slovenskem založništvu, Ljubljana 1994. Cene Kranjc, Naše tiskarstvo v letih 1918-1938, Spominski zbornik Slovenije.

¹¹ Maribor kot književni in knjižni center, MVJ 8, 21. IV. 1934, str. 4.

¹² Deset let tiskovne založbe v Mariboru, MVJ 9, 25. V. 1935, št. 119, str. 2.

je zbranih lepo število: skorajda sedemdeset. Vmes častitljive starine: imamo tu 1. letnik "Slov. gospodarja" (1867), 1. letnik "Slov. naroda" (1868), poleg prvi slovensko pisan nemškutarski list "Slobodni Slovenec" (1870), tik ob njem je "Zora", prvi leposlovni list v Mariboru, poleg "Vestnik", prvi mariborski znanstveni list. Potem kar po vrsti dva pedagoška lista: "Slov. učitelj", "Popotnik". Nato dolga vrsta časopisov iz našega stoletja, vseh vrst in barv.

To je tiha revija naših duhovnih prizadevanj, skromnih sicer, kakor so bile skromne naše razmere, iz katerih so se pred več ko sto let rodili prvi poskusi, a ožarjenih z nečim, kar nam jih dela ljube in tople: iz idealizmom, ki jih je svojčas poklical v življenje. Ali ni znamenje idealizma, da je prva slovenska beseda, ki je bila tiskana v Mariboru, bila pesem?¹³

Podobno razstavo je pripravila Zveza grafičnih delavcev Jugoslavije leta 1928, ko so v čitalnici Študijske knjižnice pripravili mednarodno razstavo časopisov.¹⁴

Pregled mariborskih časnikov in časopisja

S priključitvijo Maribora h Kraljevini SHS so se v Podravju temeljito spremenile politične razmere, ki so vplivale tudi na mariborski politični tisk. Pojavili so se številni novi časniki, ki so jih ljudje kupovali v glavnem na ulicah. Prodajalci so kriče ponujali konservativni Slovenski gospodar, katoliško Stražo, Male novice, delavski list Mariborski delavec. Nemško prebivalstvo v mestu je segalo po nemškem časniku Marburger Zeitung, ki je izhajal že od leta 1862.

Zelo dolgo tradicijo je imel Slovenski gospodar, saj je izhajal že od leta 1867. List ljudstvu v pouk in zabavo je izhajal vsak četrtek. Izdajalo ga je Katoliško tiskovno društvo, nato Tiskarna sv. Cirila. Najpomembnejši uredniki so bili: Franjo Žebot, Vlado Pušenjak in Januš Golec. V letih 1930 in 1931 je prinašal mesečno prilogo Naše slike, nato pa prilogo Naš dom in gospodarsko prilogo Za gospodarje.

Naš dom je izhajal že pred prvo svetovno vojno. Po vojni se je list obnovil najprej v Celju, z letnikom 1924 pa se je preselil v Maribor. Vsebinska je bila krščansko usmerjena, poučna in vzgojna.¹⁵ Tiskala ga je Tiskarna sv. Cirila v Mariboru.

Straža, kot neodvisen političen list za slovensko ljudstvo, je izhajala od leta 1909. Do leta 1920 je

izhajala trikrat na teden, nato le dvakrat. Leta 1925 je bila zaradi ostrih strankarskih bojev ob skupščinskih volitvah ukinjena. Nadomestila jo je Naša straža, ki pa je izhajala le do 31. marca 1926, ko se je umaknila Slovincu kot skupnemu glasilu katoliških Slovencev. Najpomembnejši uredniki so bili: Vekoslav Stupan, Franjo Žebot, Vlado Pušenjak in Januš Golec, tiskala pa jo je Tiskarna sv. Cirila.

Kako nujna je bila potreba po večkrat izhajajočem slovenskem časopisju, ki bi bilo v prvi vrsti namenjeno mariborskemu mestnemu prebivalstvu, je videti iz dejstva, da je že 11. novembra 1918 začel izhajati trikrat na teden v Cirilovi tiskarni novi list Male novice, včasih na enem samem listu. Vsak torek, četrtek in soboto ob štirih popoldne so Male novice prinašale drobne aktualne novice in tako izpolnile vrzel, ko Straža ni izhajala.

Od 11. januarja 1931 do 17. aprila 1933 je izhajala tudi mariborska izdaja Slovenca. Poročila o športnih in drugih zanimivih dogodkih je urejal dr. Fran Vatovec, tiskala pa ga je Cirilova tiskarna.

Konservativno usmerjenim glasilom sta se kmalu po prevratu pridružila narodno-obrambna lista Obmejni branik, ki ga je maja leta 1919 izdala Narodna odbrana in Draupost, ki je izhajal z namenom, da ublaži nasprotja med Slovenci in Nemci na Koroškem.

Leto dni po koncu prve svetovne vojne je izhajalo v Mariboru samo časopisje meščanskih strank, med njimi od 23. novembra 1918 liberalni dnevnik Mariborski delavec. V začetku izhajanja je imel podnaslov Neodvisen delavski list za mesto in okolico, pozneje pa je ta podnaslov spremenil v Neodvisen politični list in pred svojim koncem 24. avgusta 1920 v Političen list.¹⁶ Dnevnik je tiskal najprej Karl Rabitsch, kasneje pa Mariborska tiskarna. Tako Male novice kot Mariborski delavec sta v začetku v močno nacionalnem duhu zastopala predvsem slovenske narodne interese. Precej sta pripomogla k preusmeritvi širših slojev mariborskega prebivalstva. Poleg tega je bil namen Mariborskega delavca pritegniti delavce, ki so bili pod močnim nemškim vplivom. Že po enem letu izhajanja je pod uredništvom Frana Voglarja list postal glasilo liberalcev. Leta 1920 so list Mariborski delavec ukinili, ne le zaradi neustreznega imena, ampak tudi zaradi deficita, ki ga je pripisoval. Ker bi bilo v narodnem pogledu slabo, če bi edini slovenski dnevnik v Mariboru prenehal izhajati, so sklenili, da dnevnik ne sme izostati, dokler ne bo začel izhajati novi slovenski dnevnik.¹⁷

¹³ K razstavi mariborskih tiskov in slik, MVJ 5, 8. VII. 1931, št. 152, str. 3.

¹⁴ Mednarodna razstava časopisov v Mariboru, Jutro 9, 3. I. 1928, št. 2, str. 4.

¹⁵ Škofijski arhiv (ŠA), škatla Prosvetna zveza. Agitacija za "Naš dom". Maribor, 1. VII. 1927.

¹⁶ France Filipič, O progresivnem tisku med vojnama v Mariboru (Ob razpovitih zgodovine), Maribor 1994, str. 141.

¹⁷ PAM, fond Mariborska tiskarna 1920-1987, zapisniki, pravila, delnice. Zapisnik izvrševalnega odbora, Maribor, 16. marca 1920.

Poznavalec dobre tiskovine

naroča izdelke grafične stroke pri podjetju, ki mu jamči za dobro kakovost, točno po-strežbo in nizke cene in ki je v vseh svojih oddelkih izpopolnjeno in čezmerno. Tako podjetje je s svojo tiskarno, litografijo (offsettisk), knjigovoznico, zavodom za plaka-tiranje i. t. d.

MARIBORSKA TISKARNA

MARIBOR, JURČIČEVA UL. 4
STROSSMAJERJEVA 5 - TEL. 2024 - 2172 - 2670

*Reklamni oglas za Mariborsko tiskarno
(Mariborski koledar 1933, str. 72)*

Istega leta so v Ljubljani predlagali, naj namesto Mariborskega delavca začne izhajati v Mariboru Večerni list Jutra.¹⁸

27. avgusta leta 1920 so se odločili, da bo začel izhajati nov časopis z imenom Tabor. V imenu časopisa se je skrivala simbolika. Kakor so tabori oznanjali, da se bližajo Turki, tako naj bi tudi Tabor opozarjal slovensko in jugoslovansko javnost na nevarnosti. V prvi številki Tabora leta 1920 so zapisali: "Smer časopisa bo vedno strogo narodna in napredna. Za tem ciljem bomo korakali neustrašno brez ozira na levo in na desno. Hvalil bo vse, kar je hvale vredno, bičal bo vse, kar zasluži graje. Predvsem pa bo naš list tista vez, ki bo družila vse stanove, one o katerih pravijo, da so nižji, kakor one, ki so višji. Razlike med obemi ne bo poznal. Za splošni blagor in procvit našega naroda in naše mlade države je neobhodno potrebno, da delamo na skupni zgradbi vsi, kar nas je od najnižjega do najvišjega".¹⁹

Tabor je bil kot list Samostojne demokratske stranke namenjen Mariborčanom in prebivalcem Mariborske oblasti.²⁰ Uredništvo časopisa je imelo prostore v Jurčičevi ul. 4. Izdajala ga je najprej mariborska Tiskovna zadruga, nato pa konzorcij Tabor. Najpomembnejši uredniki so bili: Fran Vog-

lar, Radivoj Rehar, Vekoslav Špindler in Božidar Borko. 2. maja 1927 je Tabor prevzel konzorcij Jutra v Ljubljani in ga spremenil v Mariborski večernik Jutra. O tem dogodku je poročevalec v Jutru zapisal: "Svestni velike naloge, ki jo ima Jutra kot največji slovenski dnevnik, smo se odločili, da začnemo na željo številnih prijateljev iz mariborske oblasti izdajati kot popoldanski dnevnik Mariborski večernik Jutra. V ta namen smo prevzeli dosedANJI tamkašnji dnevnik Tabor, ki je s svojim predhodnikom Mariborskim delavcem oral na naši severni meji od zloma Avstrije dalje trdo in malo hvaležno ledino našega novega narodnega življenja. Mariborski večernik Jutra naj bo kot samostojno dopolnilo Jutrove poročevalske službe posvečen v prvi vrsti lokalnim potrebam Maribora in mariborske oblasti ter naj kot tak s sodelovanjem lokalnih faktorjev zvesto podpira vse poštene napore za prosvetno gospodarsko in socialno povzdigo severnega dela Slovenije. Uredništvo in uprava Mariborskega večernika Jutra se nahaja v Mariboru na Aleksandrovi c. 13. Vodstvo lista smo poverili glavnemu uredniku g. Stanku Virantu".²¹

Kot samostojno dopolnilo Jutrove poročevalske službe je bil torej posvečen v prvi vrsti lokalnim potrebam Maribora in mariborske oblasti. Najpomembnejši uredniki so bili Stanko Virant, Vekoslav Špindler in Radivoj Rehar. Tiskala ga je Mariborska tiskarna. Leta 1938 je pod vodstvom Adolfa Ribnikarja postal neodvisno napredno glasilo, ki se je imenovalo Večernik. Dnevnik je izhajal tako s trikrat spremenjenim naslovom nepretrgoma 20 let, toda mariborskih potreb po sodobnem slovenskem dnevniku zadostnega obsega ni nikoli zadovoljil.²²

Velik nacionalni problem po prevratu je predstavljalo vprašanje nadaljnega obstoja nemškega dnevnika Marburger Zeitung, ki ga je izdajala Kralikova tiskarna. Prvi tiskani časnik v Mariboru je izhajal od leta 1862 do 1865 kot Correspondent für Untersteiermark. Leta 1870 je imel celo slovensko prilogo Slobodni Slovenec. Po spremenjenih političnih razmerah po letu 1918 se je uredništvo časnika v naslednjih letih zavzemalo za konstruktivno politiko sodelovanja nemških in slovenskih meščanov v mestu.²³ Predstavljal je dobro urejevan dnevnik, pri katerem so sodelovali tudi slovenski razumniki, vse dokler ni po vzponu Hitlerja vedno očitneje zastopal hitlerjanske ideje. Od leta 1929 se je imenoval Mariborer Zeitung. Za vso obdobje izhajanja časopisa je bilo značilno še,

¹⁸ PAM, fond Mariborska tiskarna 1920-1987, zapisniki, pravila, delnice. Zapisnik seje 21. maja 1920.

¹⁹ Tabor, 27. VIII. 1920, št. 1, str. 1.

²⁰ Straža, 12, 25. VIII. 1920, št. 94, str. 3.

²¹ Mariborski večernik Jutra, Jutra, 1. V. 1927, št. 103, str. 2.

²² Dr. Janko Šlebinger, Slovenski časniki in časopisi, bibliografski pregled od 1797-1936, zbornik Razstava slovenskega novinarstva v Ljubljani 1937.

²³ 1860-1930 - 70 Jahre! MZ, 28. XII. 1929, št. 69, str. 346 (priloga).

da ni imel nobenih eksistenčnih problemov, saj je imel močno finančno zaledje. Najpomembnejša urednika sta bila Friderik Golob in Udo Kasper.

Leto 1919 je prineslo Mariboru tudi nemški socialistični tednik *Volksstimme*, ki je izhajal dvakrat na teden vse do leta 1936, ko je zaradi skromnega števila nemških socialistično usmerjenih delavcev v Jugoslaviji prenehal izhajati.

Poleg omenjenih je po prvi svetovni vojni izhajalo še nekaj nemških časnikov, ki pa so jih zaradi nemško-nacionalne usmerjenosti ukiniteli.

Leta 1927 je bila v Mariboru odprta še podružnica uredništva in uprave največjega jugoslovanskega nemškega dnevnika *Morgenblatta* v Zagrebu.

Po prevratu je v Mariboru vzkliko tudi socialno-demokratsko časopisje. Temelj temu razvoju je postavilo številno mariborsko delavstvo marksistične miselnosti, pogoj pa je bil tudi nakup Mostböckove tiskarne (Ljudske tiskarne), v kateri se je osredotočil velik del socialističnega tiska.

Leta 1920 je bil ustanovljen slovenski socialistični tednik *Enakost*.²⁴ *Enakost*, politični list za delovno ljudstvo, je predstavljala skupaj z dnevnikom *Naprej* glasilo Jugoslovanske socialno-demokratske stranke. Prvo leto je izhajal dvakrat tedensko, od leta 1921 le še enkrat. Kot glasilo Socialistične stranke Jugoslavije je od 4. avgusta 1922 izhajalo ob petkih. Od 20. aprila 1923 je nosilo še dodatni naslov *Rdeči prapor*. Pomembni uredniki mariborskih letnikov so bili: Jože Planinc, Andrej Močnik, Josip Ošlak. Tiskala ga je Ljudska tiskarna.

Glasilo Socialistične stranke Jugoslavije (SSJ) je bila tudi *Delavska politika*, ki je začela izhajati 1. januarja 1926 v Ljubljani kot dnevnik, a se je kmalu skupaj s svojim urednikom Rudolfom Golouhom preselila v Maribor, kjer je izhajala dvakrat (in trikrat) na teden ter vztrajala vse do 6. aprila 1941. Če lahko rečemo, da je *Enakost* v mariborskem socialističnem tisku bila le prehodni pojav, pa se je *Delavska politika* globoko zarisala v politično obeležje mesta. Kot glasilo SSJ je kljub svojim ostrim in le redko ublaženim stališčem do revolucionarnega delavskega gibanja vendar odigrala določeno vlogo v utrjevanju pozicij delavskega gibanja, tako v okviru svoje stranke in kot del socialističnega gibanja, ki je organizacijsko živelo predvsem preko strokovnih organizacij in preko kulturnih izobraževalnih delavskih društev, tako *Svobode* kot pozneje *Vzajemnosti*. Od slovenskih avtorjev sta na njenih straneh objavljala Rudolf Golouh svojo dramo *Kriza* in Bratko Kreft svoj roman *Človek mrtvaških lobanj*.

V Mariboru sta med vojnima izhajala še socialistični *Ujedinjeni železničar* - neodvisno glasilo

železničarjev, upokojencev in transportnega osebja. Glasilo je izhajalo od leta 1925 do 1934 v Ljubljani, nato pa v Mariboru do 1. aprila 1941 - ter *Delavec* (s podnaslovi: glasilo Strokovne komisije za Slovenijo, glasilo GRSJ, glasilo Združene delavske strokovne zveze Jugoslavije in Strokovni časopis). V Mariboru je *Delavec* izhajal od leta 1937 do 25. marca 1941 kot mesečnik. Njegovi odgovorni uredniki so bili Stanko Vidakovič, Viktor Eržen in Josip Ošlak.²⁵

Med socialističnimi tiski naj omenimo še *Vzajemno Svobodo*, ki je kot mesečnik izhajala od 1. januarja 1937 do pomladi 1941, poročala pa je predvsem o delovanju delavskih kulturnih društev *Vzajemnosti*; urejali so jo Josip Ošlak, Ivan Favai in Bruno Petejan.

Slika socialističnega tiska, vezanega na Maribor za čas med svetovnima vojnima, ne bi bila popolna, če ne bi upoštevali deleža Maribora pri izdajanju mesečnika *Svoboda* v Ljubljani. Mesečnik delavsko kulturne in telovadne zveze *Svoboda* je izhajal od leta 1929 do decembra 1936. Podnaslov mesečnika se je večkrat menjal. Ves čas pa je bil njegov cilj, da čim bolj dvigne socialistično mišljenje in budi umetniško in literarno ustvarjalnost med delavstvom. Pri mesečniku je ustvarjal in odločilno sodeloval kot urednik in avtor Bogo Teply z vrsto sodelavcev iz Maribora.²⁶

Najmnožičnejši zvezi Prosvetna zveza in Zveza kulturnih društev sta izdajali svoji glasili. Prosvetna zveza je izdajala *Vestnik Prosvetne zveze*, ki je bil namenjen društvom, ki so bila včlanjena v Prosvetno zvezo v Ljubljani ali v Mariboru, Zveza kulturnih društev pa *Prosvetni glasnik*.

Brez večjega in trajnega uspeha so ostali poskusi narodnih socialistov, katerih glasilo *Narodna pravda* se je kmalu preselilo v Ljubljano.

Podobno je bilo tudi z glasili Samostojne kmetске stranke, ki je 11. decembra 1924 izdala prvo številko *Severne straže* - gospodarskega in političnega lista za mariborsko oblast. List je prenehal izhajati že februarja naslednje leto. Ista stranka je v letih 1920 do 1923 izdajala tudi tednik *Kmetska moč*.²⁷

Enako kratko je bilo tudi življenje vseh pozneje zasnovanih političnih tednikov. *Narodni list* je začel izhajati leta 1922 kot glasilo narodne demokracije za mariborsko oblast. Ko je časopis 8. decembra 1922 prenehal izhajati, ga je nadomestil *Tabor*, ki je imel ob četrtkih posebno prilogo *Narodni list*.

²⁵ France Filipič, O progresivnem tisku med vojnima v Mariboru (Ob razpotjih zgodovine), Maribor 1994, str. 142-144.

²⁶ Janko Glazer, Pregled mariborskega časopisja po prevratu, Mariborski koledar leto 1935, str. 93.

²⁷ Prav tam, str. 81.

²⁴ Straža 12, 16. VII. 1920, št. 76, str. 3.

Poštnina plačana v gotovini

Mariborski

Cena 1 Din

Večernik

Leto V. (XII.), številka 1

Maribor, petek 2. januarja 1931

»JUTRA«

Izhaja razen nedelje in praznikov vsak dan ob 16. uri
Račun pri poštnem čak. zav. v Ljubljani št. 11.409
Vse mesečno cretanje v upravi ali po pošti 10 Din, dostavljen na dom ob 12 DinTelefon:
Uredn. 2440 Uprava 2455Uredništvo in uprava: Maribor, Aleksandrova cesta št. 13
Oglaš po tarifi
Oglaš sprejema tudi oglašni oddelak »Jutra« v Ljubljani, Praškova ulica št. 4Naši trgovinski odnošaji
s Češkoslovaško

stopaja — zdli se — v novo fazo. Na eni strani čujemo, da namerava v doglednem času odpotovati v Prago posebna komisija naše vlade radi pogajanj za sklenitev nove carinske tarife med našo državo in CSR, na drugi strani pa se je haš v zadnjih tednih pojavilo dejstvo, da so bile sklenjene med češkoslovaškimi konsumentskimi in jugoslovenskimi organizacijami pogodbe za dobavo večjih kontingentov naših agrarnih produktov za Češkoslovaško. Slednje je na žalost samo začasno, kot posledica carinske vojne, ki je nastala med Češkoslovaško in Madžarsko. Najno je pa potrebna poglavitve in razširjenje naših trgovinskih odnošajev da Češkoslova-

Miroljubni Mussolini

NOVOLETNI NJEGOV POKLON ZEDINJENIM DRŽAVAM. — ITALIJA V BORBİ ZA POSOJILJO, KI NAJ JO REŠI IZ SEDANJE TEŽKE KRIZE.

RIM, 2. januarja. Sročil je imel Mussolini v radio govor, namenjen za Ameriko. Iz govora se vidi, da je bil glavni namen Mussolinija, da pobije profitalijansko propagando v Zedinjenih državah, ki je v zadnjem času tako močno narasla, da je celo preprečila najete velikega Italijanskega posojila.

Mussolini je uvodoma zavračal vse trditve o slabem gospodarskem položaju Italije, češ, da kriza v Italiji ni prav nič večja kakor v drugih državah na svetu in da je posledica svetovne gospodarske krize.

Nato je skušal upravičiti svojo sovjetski vladi prilazno politiko, ki je zadel na ostro kritiko tudi v Zedinjenih državah in kateri je v veliki meri pripisal neuspeh Italije pri najetu posojila. Mussolini je naglašal, da so trgovski stiki Italije s sovjetsko Rusijo potrebni za obnovo gospodarstva, vendar pa nima nobenega vpliva na notranjo ali zunanjo politiko Italije, češ da si lažjem la političevizem diametralno nasprotujeta. Sedanja gospodarska politika Italije stremi po

ravnesvju državnega proračuna in znižanju cen na drobno. Korporacijska država je storila svojo dolžnost. Italija ima sicer pol milijona brezposelnih, so da to večinoma delavci, ki ostanejo pozimi brez dela. Italijanska vlada je nasprotna nadpiranju brezposelnih, ker zavaljo podpora delavce, da ne iščejo dela. Zato dale lažjem prednost javnim delom, ki dvigajo materialno kulturo. Da pa lahko Italija svoj gospodarski program tudi izvede, potrebuje veliko posojilo. Novi režim v Evropi nima tako solidne osnove kakor fašistični. Zedinjene države naj verujejo v priateljstvo Italije in v njeno željo, da hoče živeti v miru z vsami narodi. Podtikanje, da hujša Italija k novi vojni, je brez vsake podlage.

Svoj govor je Mussolini zaključil z besedami: Prepričan sem, da bo mir na svetu ohranjen in da se bo njegovo blagostanje pokazalo povsod že v kratkem. Pozdravilam vse, ki so poslušali moj govor in se spošljivo klanjaj predsedniku republike Zedinjenih držav.

Poslanik Pešič stavljen na razpoloženje

BEOGRAD, 2. januarja. Z ukazom Njex. Vel. kralja in na predlog zunanega ministra je sporazumno z ministrskim predsednikom naš dosedanj poslanik v Pragi, general Peter Pešič, stavljen na razpoloženje.

Za spoj Slovenije z morjem

SUŠAK, 2. januarja. V smislu sklepa akcijskega odbora za Izgradnjo železniške zveze Slovenije z morjem je načelnik odbora, k župan Juraj Ružič, poslal predstavko banoma Dravske in Savske banovine, v katerih jih prosil, naj odpošle vsak po enega stalnega delegata v akcijski odbor, da boste obe bankski upravi tako službeno zastopani v odboru in stalno poučeni o njegovem delu. Imenovanje obeh delegatov naj bi se izvršilo že do 15. t. m., da bosta mogla že sodelovati na seji akcijskega odbora, ki se bo kmalu vršila.

Rusko blago pod madžarsko firmo

BEOGRAD, 2. januarja. Gospodarski krogi iz Banata so opozorili merodajne

Podobna usoda je doletela narodno radikalni tednik *Naša vas* leta 1923; *Narodnega gospodarja* leta 1924-25; nemški, strankarsko neopredeljeni list *Montags Presse* leta 1928; tednik narodno-socialistične smeri *Borba*, ki je izhajal od leta 1933 do 1935;²⁸ gospodarskopolični tednik *Razgled*, ki je izhajal v letih 1933-34; delavski tednik *Delavska fronta*, ki je izhajal v letih 1930-37; leta 1936 ustanovljeni kmečko-delavski tednik *Neodvisnost*. Tednik *Neodvisnost* je izhajal kot glasilo slovenskega kmečko-delavskega gibanja do 11. oktobra 1937, ko jo je cenzura zaradi razglasa "Močna in enotna slovenska fronta je naša narodna potreba" s pozivom h koncentraciji vseh slovenskih demokratičnih sil prepovedala.

Razen omenjenih je bilo seveda še nekaj poizkusov, ki pa ne zaslužijo omembe, ker so ti listi prenehali izhajati večinoma že po prvi ali drugi številki ali pa so služili le volilni agitaciji.²⁹

Od humorističnih listov so bili najbolj znani *Toti list*, *Komar* in *Mariborski klopotec*. Leta 1932 je izšel tudi nemški šaljivi list *Die Wespe*. Od navedenih je *Toti list* najbolj razveseljeval staro in mlado po Sloveniji s svojimi humoristično in satirično ubranimi prispevki. Izhajal je od leta 1938 do 1941. Njegov izdajatelj in urednik Božo Podkrajšek je znal ob sodelovanju širokega kroga slovenskih kulturnikov, med katerimi so bili Tone Čufar, Ivan Rob, Danilo Gorinšek, Emil Smasek itd., list uspešno voditi mimo banalnosti do trpke družbene kritike.³⁰

Od leta 1904 je izhajal *Časopis za zgodovino in narodopisje*. Letno so izšle štiri številke. Do leta 1923 ga je tiskala Tiskarna sv. Cirila, nato pa Mariborska tiskarna. Od leta 1930 so mu dodali še priložo *Arhiv za zgodovino in narodopisje*, ki ga je urejeval dr. Franc Kovačič.

²⁸ Smilja Amon, *Tisk in politika v Jugoslaviji 1918-1941*, Ljubljana 1996, str. 172 in 200.

²⁹ Mariborski politični tisk po osvobojenju, *Večernik* 12, 5. IX. 1938, št. 201, str. 3.

³⁰ France Filipič, *O progresivnem tisku med vojnama v Mariboru (Ob razpotjih zgodovine)*, Maribor 1994, str. 147.

IZDALA IN ZALOŽILA:
NABAVLJALNA ZADRUGA DRŽAVNIH USLUŽBENCEV
V MARIBORU
R. Z. Z. O. Z.

Mariborski koledar 1933

Izdala in založila:
NABAVLJALNA ZADRUGA
DRŽAVNIH USLUŽBENCEV V MARIBORU
R. Z. Z. O. Z.

Za uredniški odbor:
N. I. VRABL. MARIBOR

Tiskalo Mariborska tiskarna v Mariboru

Mariborski koledar 1933, zunanja in prva notranja stran

Muzejsko društvo je leta 1932 izdalo prvo številko *Izvestja Muzejskega društva* v Mariboru, ki ga je urejal dr. Leopold Poljanec, natisnila pa Mariborska tiskarna.

Ko je bilo leta 1919 ustanovljeno Narodno gledališče v Mariboru, je gledališče začelo izdajati *Gledališki list*. Urejala sta ga dr. Ivan Lah in dr. Leopold Lenard, tiskala pa Tiskarna sv. Cirila. V drugi sezoni ga je nadomestil mariborski kulturni vestnik *Zrnje*. Letnik 1920-21 je izhajal vsak teden od 9. oktobra 1920 do 23. junija 1921 in je obsegal 28 številke. Urejevali so ga dr. Pavel Strmšek, Josip Kostanjevec in Anton-Ivanović-Mecger. Časopis je ponovno izšel leta 1928, ko so izšle le tri številke, ki jih je uredil Danilo Gorinšek.

Kot 14 dnevno gledališko revijo je uprava gledališča od 30. novembra 1921 do 1. februarja 1922 izdajala še revijo *Drama*, ki jo je urejal Silvester Škerl, tiskala pa Mariborska tiskarna.

Od revij, ki so se ukvarjale s kulturnimi vprašanji, je pomembna še *Piramida*, ki je začela izhajati leta 1936. Ta neodvisna revija za politična, socialna in kulturna vprašanja ter leposlovje je izhajala pri istoimenski založbi. Urednik je bil Radivoj

Rehar, revijo pa je tiskala Mariborska tiskarna.³¹

Od leta 1938 do decembra 1940 pa je izhajala revija *Obzorja*, mesečnik za leposlovje, umetnost in publicistiko, ki sta ga urejala dr. Vladimir Kralj in dr. Ivan Dornik. V uvodniku prve številke so med drugim zapisali: "Obzorja so po dolgih letih bila prva širše zasnovana slovenska revija. Nasploh so severovzhodne pokrajine po svojih gospodarskih, upravnih, prometnih stikih razmeroma oddaljene od "narodnega središča". To oddaljenost je bilo možno čutiti tudi v kulturnih zvezah. Zato je treba Maribor, kot drugo slovensko mesto v kulturnem pogledu trdneje povezati z njegovim prirodnim zaledjem, ter tako smiselno dopolnjevati delovanje središča."³²

Revijo, ki je bila glasilo mariborskega Umetniškega kluba in celjskega Kulturnega tedna, je izdajala in tiskala Mariborska tiskarna.³³

Od 1. novembra 1940 do 10. februarja 1941 je v Mariboru izhajal polmesečnik *Novi problemi*, ki ga je izdajal in urejal Jožko Humar.

³¹ Melita Pivec-Stele, Statistični pregled slovenskih publikacij za leta 1919-1938, Spominski zbornik Slovenije.

³² *Obzorja*, 1, 1938, št. 1-2, str. 1.

³³ *Nova revija v Mariboru*, MVJ 12, 8. II. 1938, št. 30., str. 2.

Poleg navedenih naj omenim še bolj ali manj strokovne liste, ki so v tem obdobju izhajali v Mariboru: Roditeljski list, Gozdarski vestnik, cerkveni nabožni tednik Nedelja, Gasilec, Naše gorice, Popotnik, Planinski vestnik, Gospodarski list, esperantski mesečnik Concardo, Sokolski vestnik župe v Mariboru, Železničarski vestnik, Vzajemnost mesečnik za duhovnike idr.

Leta 1938 je v Mariboru izhajalo 29 periodičnih časnikov in časopisov, od tega dva dnevnik, 9 tednikov, 17 mesečnikov. Državno pravdnštvo pa je izreklo 29 zaplemb.³⁴ Leta 1939 sta izhajala dva dnevnik, 10 tednikov in dvotednikov, 18 mesečnikov in 31 periodičnih časopisov.³⁵

Pred drugo svetovno vojno je bil položaj mariborskega političnega tiska takšen, da so izhajali le še slovenski dnevnik Večernik, socialistični trotednik Delavska politika, tednik Slovenski gospodar, tednik Edinost in nemški dnevnik Mariborer Zeitung.

S pomočjo mariborske podružnice Avale je pred drugo svetovno vojno prihajalo v Maribor tudi nemško in zahodnoevropsko časopisje. Časopis so na meji cenzurirali in velikokrat tudi zaplenili. Kljub temu je zaslediti ob koncu tridesetih let velik porast tujega časopisja. Okrog sto odjemalcev je imel Tagespost. Zanimiv je bil porast švicarskega časopisja, saj je v 250 izvodih prihajal v Maribor tednik Weltwoche. Švicarske glavne dnevnike Züricher Zeitung in Baseler Nachrichten so imele vse mariborske kavarne. Pomnožila se je tudi uporaba francoskega in angleškega časopisja. Veliko pozornost je vzbujal tudi nemški katoliški časopis Der deutsche Weg, ki ga je bilo mogoče dobiti v mnogih mariborskih trafikah.

Poleg tega vemo, da so mariborske nemške organizacije zastoj dobivale glavne rajhovske časopise in razno literaturo.³⁶

VIRI IN CITIRANA LITERATURA

- Amon Smilja, Tisk in politika v Jugoslaviji 1918-1941, Ljubljana 1996.
 Filipič France, O progresivnem tisku med vojnama v Mariboru, Maribor 1994.
 Glazer Janko, Pregled mariborskega časopisja po prevratu, Mariborski koledar 1. 1935.
 Hartman Bruno, Tiskarstvo v Mariboru, Maribor skozi stoletja, Razprave I., Maribor 1991.
 Pivec-Stele Melita, Statistični pregled slovenskih publikacij za l. 1919-1938, Spominski zbornik Slovenije.
 Šlebinger Janko, Slovenski časniki in časopisi, bibliografski pregled od 1797-1936, zbornik Razstava slovenskega novinarstva v Ljubljani 1937.

VIRI

- Jutro, 9, 3. I. 1928, št. 2, str. 4.
 Mariborer Zeitung 69, 28. XII. 1929, št. 346.
 Mariborski večernik Jutra, 3, 11. IV. 1929, št. 82, str. 2.
 Mariborski večernik Jutra, 5, 8. VII. 1931, št. 152, str. 3.
 Mariborski večernik Jutra, 9, 25. V. 1935, št. 119, str. 2.
 Mariborski večernik Jutra, 12, 26. I. 1938, št. 20, str. 2.
 Mariborski večernik Jutra, 12, 8. II. 1938, št. 30, str. 2.
 Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), fond Mariborska tiskarna 1920-1987. Zapisniki, pravila delnice.
 Pokrajinski arhiv Maribor, fond Mestne občine Maribor (MOM), št. škatle 473, št. spisa 3144.
 Slovenski gospodar 69(1935)11. IX., str. 16.
 Slovenski gospodar 57(1923)53, 20. XII., str. 3.
 Slovenec 67 (1939)22, 27. I., str. 7.
 Slovenec 68 (1940)33, 10. II., str. 7.
 Slovenski dom (1939)136, 16.VI., str. 4.
 Straža 12(1920)76, 16.VII., str. 3.
 Škofijski arhiv (ŠA), škatla Tiskovno društvo in Cirilova tiskarna. Pravila Tiskarne sv. Cirila v Mariboru. Maribor, 17. IX. 1925.
 Škofijski arhiv, škatla Prosvetna zveza. Agitacija za "Naš dom".

³⁴ Časopisje v Mariboru, Slovenec 67 (1939) 22, 27. I., str. 7.

³⁵ Mariborski tisk v preteklem letu, Slovenec 68, 10. II. 1940, št. 33, str. 7.

³⁶ Tuje časopisje v Mariboru in ob naši severni meji, Slovenski dom, 16. VI. 1939, št. 136, str. 4.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Verlagstätigkeit und die Übersicht der Mariborer Presse in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen

Durch die politischen Veränderungen nach 1918 wurde die Wirtschaftsorganisation Maribors (Marburg) verändert. Die alten Wirtschaftsbeziehungen mit Zentren des ehemaligen gemeinsamen Staates wurden abgebrochen. An die Stelle des Handels der Vorkriegszeit trat nun die Industrie. Dazu trugen die Elektrifizierung der Stadt, ihre Lage an der Südbahn und an der Staatsgrenze sowie billige Arbeitskraft entscheidend bei. Maribor entwickelte sich in der Zwischenkriegszeit zu einem der wichtigsten Zentren der Textilindustrie. Es wandelte sich zunehmend in eine Arbeiterstadt um. Die Wirtschaftskrise an der Wende zu den dreißiger Jahren schlug sich auch in der Denkart der Arbeiterschaft nieder. Die Wirtschaftskrise und die Verbreitung der nationalsozialistischen Ideologie hatten zur Folge, daß die Arbeiterschaft noch stärker linksrevolutionäre Tendenzen verfolgte. Vielfältiges Kulturangebot trug zur geistigen Formung der Arbeiterschaft in der Stadt bei.

Nach 1918 ging die ganze Druckgrafik in slowenische Hände über und erlebte in der Zwischenkriegszeit einen großen Aufschwung. In dieser Zeit gab es in Maribor mehrere Druckereien, die politisch orientierten Gruppierungen gehörten. Kurz nach dem Umbruch ging *Kraljiks Druckerei*, die als deutsch galt, in die Hand der slowenischen Aktionäre der damals gegründeten *Mariborska tiskarna* über. Diese wurde schnell

modernisiert und 1938 aus der Jurčičeva ulica in das neue Gebäude in der Kopaljška ulica verlegt. Auch die *Cirilova tiskarna* wurde modernisiert. Aus der ehemaligen *Druckerei Mostböck* entstand im Jahre 1920 die *Ljudska tiskarna*, wo slowenische sozialistische Publikationen gedruckt wurden. Außer den genannten Druckereien setzten sich in der Zwischenkriegszeit noch einige kleinere durch.

Nach dem Ersten Weltkrieg erschienen auch zahlreiche neue Zeitungen. Die meisten Mariborer lasen den liberalen *Tabor* (seit 1927 *Mariborski večernik Jutra* und seit 1938 *Večernik*), den katholischen *Slovenski gospodar*, *Slovenec*, *Straža* usw. Nach dem Umsturz im Jahre 1918 erschien in Maribor die Arbeiterpresse, repräsentiert durch *Enakost*, *Delavska politika*, *Ujedinjeni železničar*, *Delavec*, *Vzajemna Svoboda*. Es wurden auch mehrere politische Wochenzeitungen herausgegeben, wie etwa *Narodni list*, *Severna straža* und *Kmečka moč*. Es erschienen auch die national-radikalen Wochenzeitungen *Naša vas* und *Narodni gospodar*, die Wochenzeitung national-sozialistischer Ausrichtung *Borba*, die wirtschaftlich-politische Wochenzeitung *Razgled*, die Bauern-Arbeiter-Wochenzeitung *Neodvisnost* u.a. Von den humoristischen Blättern sollen hier erwähnt werden: *Toti list*, *Komar* und *Mariborski klopotec*. Das Nationaltheater gab die Zeitschriften *Gledališki list* (1919-1921), *Zrnje* und *Drama* (1921-1922) heraus. Mit kulturellen Fragen setzten sich die Zeitschriften *Piramida*, *Obzorja* und *Novi problemi* auseinander.

Die deutsche Minderheit las die *Marburger Zeitung* (seit 1929 *Mariborer Zeitung*), bis 1936 auch die sozialistische Wochenzeitung *Volksstimme*. Im Jahre 1932 begann das humoristische Blatt *Die Wespe* zu erscheinen.